

Editorial

Η Πρωτομαγιά αποτελεί διεθνώς μια ημέρα-σύμβολο των αγώνων της εργατικής τάξης. Καθιερώθηκε το 1889 από τη Β΄ Διεθνή σε ανάμνηση της αιματηρής καταστολής στο Σικάγο το 1886 των κινητοποιήσεων των εργατών που διεκδικούσαν την κατοχύρωση του οκταώρου και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Σήμερα, η εργατική Πρωτομαγιά μάς θυμίζει πως τα εργατικά δικαιώματα δεν χαρίστηκαν και πως οι απολογητές του συστήματος, όταν επικαλούνται ό,τι έχει απομείνει από το κράτος πρόνοιας, διεκδικούν για τον καπιταλισμό παράσημα για μάχες που έχασε. Εξάλλου, ο αδηφάγος καπιταλισμός του 21ου αιώνα προσπαθεί διαρκώς να επιστρέψει στο χρυσό παρελθόν της, κατά τον E. Hobsbawm, εποχής του κεφαλαίου (1848-1875), μη ανεχόμενος προβλέψεις που προστατεύουν τους εργαζόμενους ή θέτουν όρια στην εκμετάλλευσή τους.

Η φετινή Πρωτομαγιά στην Ελλάδα αποτελεί αφορμή μνήμης και ενός άλλου συμβάντος. Συμπληρώνονται πενήντα χρόνια από τον ανεξιχνίαστο θάνατο του Αλέκου Παναγούλη, ο οποίος έχει μείνει στην Ιστορία για την απόπειρα κατά του Γ. Παπαδόπουλου το 1968 και για τα βασανιστήρια που υπέστη μετά τη σύλληψή του. Η ενέργεια του Παναγούλη αποτέλεσε την κορυφαία πράξη αντίστασης κατά της χούντας σε ατομικό επίπεδο, όπως η εξέγερση του Πολυτεχνείου τον Νοέμβρη του 1973 αποτέλεσε την κορυφαία πράξη αντίστασης σε συλλογικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο, η γνωστή ρήση «με τις λόγχες μπορεί να καταφέρει κανείς τα πάντα εκτός από το να καθίσει πάνω τους» φαίνεται ότι επαληθεύθηκε την επταετία 1967-1974, στη διάρκεια της οποίας το καθεστώς των συνταγματαρχών δεν κατάφερε να κερδίσει μαζική υποστήριξη παρά τις επανειλημμένες προσπάθειές του. Τούτη η παράμετρος ήταν ιδιαίτερα κρίσιμη για το καθεστώς αυτό, ιδίως εάν συνυπολογιστεί ότι το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου έγινε ακριβώς για να κλείσει το ρήγμα που είχε ανοίξει με την ενεργοποίηση του λαϊκού παράγοντα κατά τα Ιουλιανά του 1965 και κινδύνευε να ξανανοίξει ενόψει των εκλογών που είχαν προγραμματιστεί για τις 28 Μαΐου 1967.

Σε θεσμικό επίπεδο, η κοινωνική απομόνωση της δικτατορίας σημάδεψε σε μεγάλο βαθμό τα συνταγματικά εγχειρήματά της, καθώς μία από τις βασικές στοχεύσεις που αυτά εξυπηρετούσαν ήταν ακριβώς η αντιμετώπιση της έλλειψης νομιμοποίησης του καθεστώτος. Το πρώτο από αυτά τα εγχειρήματα, το «Σύνταγμα» του 1968, σχεδιάστηκε αρχικά κατά την περίοδο της «συγκατοίκησης» (cohabitation) των συνταγματαρχών με τον βασιλιά, η οποία ήταν άβολη και τερματίστηκε άδοξα μετά το αποτυχημένο κίνημα του τελευταίου τον Δεκέμβριο του 1967. Παρά ταύτα, το

καθεστώς διατήρησε τις γέφυρες με τον Κωνσταντίνο, αφήνοντας ανοιχτή την οδό επιστροφής του στο πλαίσιο μιας συνέχειας της «Βασιλευομένης Δημοκρατίας». Ωστόσο, η έλλειψη ευρύτερης κοινωνικής νομιμοποίησης της δικτατορίας ενέτεινε τις διαφωνίες στο εσωτερικό της ανάμεσα σε εκείνους που προωθούσαν την ελεγχόμενη μετάβαση στον κοινοβουλευτισμό και σε άλλους που στόχευαν στη μονιμοποίηση του καθεστώτος, με αποτέλεσμα διαρκείς παλινδρομήσεις.

Το «Σύνταγμα» του 1973 αποτέλεσε μια τομή στην προσπάθεια των συνταγματαρχών να αντιμετωπίσουν αυτό το έλλειμμα νομιμοποίησης, καθώς επέφερε μια «επαναστατική» αλλαγή του θεσμικού πλαισίου που είχαν εισαγάγει οι ίδιοι, χωρίς ποτέ, βεβαίως, να αποπειραθούν να το εφαρμόσουν στην πράξη. Αυτή η τομή είχε να κάνει τόσο με τη διαδικασία που ακολουθήθηκε, αφού παραβιάστηκαν οι περί αναθεώρησης προβλέψεις του «Συντάγματος» του 1968, όσο και -κυρίως- με το περιεχόμενο του νέου «Συντάγματος», εφόσον τούτο μετέβαλε την ίδια τη μορφή του πολιτεύματος από «Βασιλευομένη Δημοκρατία» σε «Προεδρική Δημοκρατία». Η διαφορά του εν λόγω εγχειρήματος σε σχέση με το προηγούμενο εντοπιζόταν στο γεγονός ότι, στην προκειμένη περίπτωση, οι κινήσεις των συνταγματαρχών -από τον προσεταιρισμό του Σ. Μαρκεζίνη και τον διορισμό του ως πρωθυπουργού ως τις πολλαπλές δικλείδες ασφαλείας που έθετε το νέο «Σύνταγμα»- έδειχναν πως η ελεγχόμενη «φιλελευθεροποίηση» του καθεστώτος ήταν όντως μέσα στις επιδιώξεις τους. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η εξέγερση του Πολυτεχνείου απέδειξε τον ρόλο της κίνησης των μαζών και την επίδρασή της στους θεσμούς, καθώς λειτούργησε ως καταλύτης όχι μόνο για την έκφραση της λαϊκής αποδοκιμασίας της χούντας αλλά και για την απελευθέρωση μιας δυναμικής που είχε προσωρινά καταπνιγεί την 21η Απριλίου 1967. Έτσι, το θεσμικό αποτέλεσμα της πορείας από τα Ιουλιανά μέχρι το Πολυτεχνείο και τη Μεταπολίτευση ήταν η απαλλαγή της Χώρας από την κληρονομιά του εμφυλίου πολέμου και η κατοχύρωση δημοκρατικών ελευθεριών και κοινωνικών δικαιωμάτων που ως τότε θεωρούνταν ως συνώνυμα του επάρατου κομμουνισμού.

Ο Ευθύμης Σταλίκας παρουσιάζει τις ποικίλες όψεις της απόπειρας «φιλελευθεροποίησης» του 1973. Αφετηρία του αποτελεί η διαπίστωση ότι η άσκηση αυταρχικής συντακτικής εξουσίας συνιστά ένα εγγενές παράδοξο, καθότι, από τη φύση και την ιστορική καταγωγή του, ο συνταγματισμός είναι συνυφασμένος με τον περιορισμό της πολιτικής εξουσίας, την αυτοκυβέρνηση και την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών. Ο συγγραφέας εκθέτει τα πυκνά γεγονότα αυτής της παραγμένης περιόδου επιμένοντας ιδιαίτερα στον λόγο των πρωταγωνιστών τους, αλλά και στη νομιμοποίηση των θεσμικών πειραματισμών της δικτατορίας από την

ηγεσία της δικαστικής εξουσίας. Επίσης, προσδιορίζει τις βασικές συντεταγμένες του συνταγματικού κειμένου του 1973, εντάσσοντάς τες στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της περιόδου και αναδεικνύοντας τον καταλυτικό ρόλο που έπαιξε η εξέγερση του Πολυτεχνείου στην έκβαση της «φιλελευθεροποίησης». Περαιτέρω, αξιοποιώντας τις θεωρητικές επεξεργασίες του J. Balkin για τον «συνταγματισμό της εξιλέωσης» (*constitutional redemption*), υποστηρίζει ότι, σε συνδυασμό με τη δομική δυσανεξία του καθεστώτος απέναντι στη διαφωνία και σε κάθε είδους γνήσια έκφραση των πολιτών για το Σύνταγμά τους, ο ελεγχόμενος χαρακτήρας της «φιλελευθεροποίησης» καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την αποτυχία της. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά, «η πρόβλεψη πολλών περιορισμών και εξοντωτικών αμυντικών ρητρών (π.χ. απαγόρευση κομμάτων και αποκλεισμός υποψηφίων, αφαίρεση δικαιωμάτων, διάλυση ενώσεων προσώπων κ.λπ.), σε συνδυασμό με τις αρμοδιότητες του Συνταγματικού Δικαστηρίου και τις υπερεξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας, όχι μόνο δεν ευνοούσαν τη διαμόρφωση ενός επαρκώς δίκαιου και πλουραλιστικού αντιπροσωπευτικού συστήματος, αλλά πολύ περισσότερο αναχαίτιζαν οποιαδήποτε προοπτική ενεργοποίησης της κοινωνίας των πολιτών προς την κατεύθυνση ολοκλήρωσης του εν λόγω συνταγματικού εγχειρήματος». Οι κόννες των τανκς αποδείχθηκαν πολύ άβολες για να καθίσουν περισσότερο επάνω τους οι ιθύνοντες του καθεστώτος.